

ЧЕДОМИР ШТРБАЦ (1940–2024)

Недавно, 22. фебруара 2024. године, напустио нас је још један до-ајен српске и југословенске историографије, дипломата и писац, Чедомир Штрбац.

Рођен је у Београду 1940, где је завршио основну и средњу школу. Био је правник по основном и постдипломском образовању, а усавршавао се у Паризу 1968/69. из области историје и теорије међународних односа. Докторирао је на Правном факултету у Београду 1973. са темом *Југославија и односи међу социјалистичким земљама – Сукоб КПЈ и Информбироа*. Занимљиво је да је био први докторант у каријери професора Бранка Петрановића. Звање редовног професора стекао је 1983. године.

Од 1961. до 1966. године био је секретар у Институту за историју радничког покрета Србије (данашњем Институту за новију историју Србије). Потом је радио као сарадник у Институту за савремену историју, Институту за међународну политику и привреду и Институту за међународни раднички покрет (данашњем Институту за европске студије), у коме је обављао и функцију директора (1976–1987). Предавао је на Филозофском факултету Универзитета у Новом Саду и Факултету политичких наука у Београду све до одласка у дипломатску службу. Као пензионер, био је редовни професор Факултета за дипломатију и безбедност у Београду. У својој радној каријери био је и подсекретар за информисање у Влади Србије од 1974. до 1976. Такође, једно време до одласка у дипломатију, био је председник Комисије за идејни и теоријски рад у Градском комитету СКС. Све ове активности, као и сарадња са медијима (*Борба*, *Вечерње новости*, *Политика*, *Трећи програм Радио-Београда*, Радио и ТВ Београд) чинили су да, умрежен у ондашњи научни, културни и политички миље, упозна најистакнутије делатнике тога доба, што је за некога ко активно промишља стање у друштву, међународну политику и пише историју, непроцењиво богатство. Спадао је у оне историчаре савремене историје који су могли да виде даље и садржајније. У сложеним временима осамдесетих и деведесетих година 20. века није био присталица преког пресуђивања. Неспремност да се разложно сагледају узроци распада Југославије од стране српских опозиционих интелектуалаца деведесетих, па и касније, олако пристајање на тезу о „апсолутној српској кривици“, увек су му били неприхватљиви. Сматрао је као историчар, али и упућени савременик, да су околности биле сложеније, да су постојали узроци и последице и да српски удео треба рационално сагледати, без страсти.

Његова дипломатска каријера започела је 1. новембра 1988. у Седмој управи Савезног секретаријата за иностране послове (за Африку јужно од Сахаре). Председништво СФРЈ га је именовало за амбасадора у Габону (1989–1992) и једновремено, на нерезиденцијалној основи, у Екваторијалној Гвинеји. По затварању амбасаде у Габону, у ССИП-у је водио службу за анализу и планирање, те интерно дипломатско информисање. Следи његово постављење за амбасадора у Индији (1997–2002) и, на нерезиденцијалној основи, у Шри Ланки и Малдивима.

Историчарима и младим дипломатама оставио је драгоцене и обимне збирке својих дневничких белешки и коментара (*Записи из Индије*, 2011. и *Афрички записи*, 2013). То су погледи на рад институције СИП-а у временима искушења, како изнутра, тако и са стране, из угла амбасадора који у престојавањима бива остављен самом себи, чак и без основних информација. Случај је хтео да, одвојен од куће, доживљава почетак краја своје земље и њен нестанак, а касније почетак НАТО агресије на СР Југославију, рат оружјем и пропагандом. На преко 1.400 штампаних страна великог формата, право је обиље информација за историју земље коју је представљао, реаговање средине у којој је деловао на драму Југославије, ратове, а из угла који нам је најчешће био сакривен, уколико смо пратили једнодимензионалну штампу, домаћу и западну. Наша запажања о вредности записа дали смо у време припреме ових књига у једном предговору (Узнемиравање „политичке коректности“) и једном поговору. На овом месту ћемо илустровати ту драгоценост са само неколико примера.

Амбасадор бележи 26. јула 1991. да је на вечери, коју је приредио за амбасадора Немачке, Велике Британије и Уругваја, Немац Јирген „у свом размишљању (да ли само то?) понудио стварно идеју – да се треба вратити на 1919. годину, Версајски уговор и поредак установљен њим. Отприлике, ту је узрочник садашњих проблема. Изнео је ово у разговору о актуелним европским збивањима [...] На моје интересовање да ближе објасни ово мишљење, реаговао је уздржано. Отуда се није могло закључити да ли износи сопствено размишљање или исказује становиште већ присутно у Бону. Учинило се, у сваком случају, као нарочито индикативно за тренутак који ми живимо, па сам ово предочио и у кратком извештају Београду.“ Данас знамо да је ово већ у то време било становиште Бона на највишем врху. Други пример је из истог времена. Амбасадор Штрбац упозорава Београд и интервенише поводом „прецизирања“ мађарске амбасаде у Паризу у листу *Le Mond* 19. и 20. јула 1991. Примећује националистичку острашћеност и реваншистичке претензије суседа. Мађарска амбасада кориговала је чак и изјаве властитог шефа државе и дала за јав-

ност тврдњу да „Војводина није прогласила своје прикључење Краљевини СХС, већ су то уговори о миру у Тријанону 1920. и Паризу 1947. који су означили њену припадност Југославији.“ У индијској микро-средини, изоштреним даром за запажање и проверавањем извора, Штрбац обавештава Београд како му је бугарски амбасадор у поверењу саопштио да је Албанија службено, на министарском нивоу, предложила поделу Македоније. Ову индицију је Штрбац претходно имао од шефа мисије УН-а у Делхију. Он пише да су му многи западни амбасадори говорили о грешкама Европе и Запада према Југославији, њиховом недопустивом и арогантном држању. Поменимо врло отвореног амбасадора Ирске, па чак и Хрватске. Ипак, можда је најдрагоценији детаљ сведочење холандског дипломате: „Првобитни став Холандије био у прилог јединства Југославије, али да је Кол био веома љут на Ван ден Брука и вршио притисак.“ Додајмо овOME све оне детаље које је својевремено изнео Ибер Ведрин пишући о времену Митерана, где описује тај брутални притисак Кола и на саму Француску и њеног председника.

Са својим записима и дневницима Чедомир Штрбац се неспорно уврстио у ону плејаду истакнутих дипломата и политичара као што су Вељко Мићуновић, Владимир Велебит, Мита Миљковић, Арсо Милатовић, Славољуб Ђера Петровић, Драги Стаменковић, Марко Орландић, Миодраг Лекић, Владислав Јовановић и други који су нам подарили мноштво извора и путоказа за даља трагања.

Током рада у научним установама објавио је више монографија: *Југославија и односи међу социјалистичким земљама – Сукоб КПЈ и Информбироа* (1975, 1984 – са грађом у прилогу); *Историја социјалистичке Југославије, I-III*, (1977, коаутор професор Бранко Петрановић); *Сведочанства о 1948* (1989). Био је руководилац пројеката и уредник зборника, сарадник у стручним часописима и учесник међународних конференција у земљи и иностранству. Сарађивао је у *Борби*, *Вечерњим новостима*, *НИН-у*, *Политици* и *Трећем програму Радио Београда*, где су објављивани његове анализе и фељтони.

Миле БЈЕЛАЈАЦ